

ЯК ЗАХИСТИТИ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ, КРИМІНАЛЬНІ, КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ (ВИТЯГИ)
Автор. кол.: Цуцкірідзе М. С., Орлов Ю. В., Яценко А. М., Гайду С. В., Черевко К. О., Орлова Т. А., Строк І. А., Бурлака В. В., Абламська В. В., Романов М. Ю.

1. Інститут захисту тварин від жорстокого поводження: аналіз положень чинного законодавства України

Положення Закону України «Про тваринний світ» декларують, що тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Об'єктами тваринного світу, на які поширюється дія цього Закону, є: дики тварини – хордові, у тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та ін.) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та ін.) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Україні за участю підприємств, установ, організацій і громадян здійснюються заходи щодо охорони, науково обґрунтованого, невиснажливого використання і відтворення об'єктів тваринного світу.

Відповідно до положень Європейської конвенції «Про захист домашніх тварин» ніхто не повинен спричиняти для домашньої тварини непотрібного болю, страждання або пригнічення.

Згідно зі ст. 4, ч. 2 ст. 18 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині; забороняється вчинення дій, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження; за жорстоке поводження з тваринами настає відповідальність визначена законом України.

Положення Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей засвідчують, що «тварина», якщо інше не зазначене, означає будь-яку живу хребетну тварину, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм.

У Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» терміни, які зумовлюють тлумачення під час здійснення правової оцінки дій, що суперечать принципам захисту тварин від жорстокого поводження, вживаються в такому значенні:

тварини – біологічні об'єкти, що належать до фауни: сільськогосподарські, домашні, дики, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;

сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;

домашні тварини – собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі;

дики тварини – тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах;

безпритульні тварини – домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини;

жорстоке поводження з тваринами – знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, у тому числі спричинило тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин.

З огляду на те, що за жорстоке поводження з тваринами може настати кримінальна або адміністративна відповідальність, наведене загальне законодавче визначення поняття жорстокого поводження з тваринами потребує уточнення з урахуванням відповідної галузевої приналежності.

Зокрема, *жорстоке поводження з тваринами, наслідком якого є кримінальна відповідальність* (ст. 299 КК України) – це: 1) знущання над будь-якими хребетними тваринами, у тому числі безпритульними, пасивним або активним способом, що завдає їм фізичного болю, страждань та заподіює тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель; 2) нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, внаслідок яких, як правило, також можуть бути спричинені тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини; 3) порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини; 4) пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, або поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Правила транспортування тварин – це система нормативно закріплених вимог щодо перевезення тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом. Основні вимоги щодо перевезення тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом передбачені правилами транспортування тварин.

Згідно з цими правилами, *транспортування тварин* – це перевезення тварин, що здійснюється одним або кількома транспортними засобами, а також пов'язані з ним операції, включаючи завантаження (вивантаження), перезавантаження і відпочинок у місцях зупинки, до моменту вивантаження тварин за місцем призначення.

Жорстоке поводження з тваринами, наслідком якого є адміністративна відповідальність (ст. 89 КУпАП України) – це: 1) знущання над будь-якими тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, але не заподіяло тілесних ушкоджень, каліцтва чи їх загибелі; 2) залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин, крім правил, передбачених статтями 85, 87–88², 154 КУпАП України, наслідком яких не є спричинення тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини.

2. Щодо кримінально-правового аналізу складу жорстокого поводження з тваринами (ст. 299 КК України) та наявної слідчо-судової практики

Родовим (видовим) об'єктом цього злочину є моральність. *Основний безпосередній об'єкт злочину* – моральні засади суспільства в частині гуманного ставлення людей до тварин. Жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, завдає моральної шкоди людині. Небезпека злочину полягає в тому, що жорстокість, виявлена щодо тварин, стає нормою поведінки, поширюється і на взаємини з людьми, відіграє негативну роль в етичному, культурному та екологічному вихованні громадян (повнолітніх та неповнолітніх осіб).

Тому *додатковим обов'язковим об'єктом* злочину, передбаченого ч. 2 ст. 299 КК України, є психічне здоров'я та морально-психічний розвиток малолітніх та неповнолітніх осіб. *Предметом злочину* є тварини, що належать до будь-яких хребетних; матеріали із закликами до жорстокого поводження з тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин.

Об'єктивна сторона злочину характеризується суспільно небезпечним діянням, що альтернативно може виражатись в одній з таких форм:

- 1) жорстоке поводження з тваринами;
- 2) порушення правил транспортування тварин;
- 3) нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин;
- 4) пропаганда, вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами;
- 5) публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами;
- 6) поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин.

Жорстоке поводження з тваринами означає знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю або страждань шляхом пасивної (залишення напризволяще без їжі та води) або активної поведінки винного (нанесення ударів та заподіяння ушкоджень).

Жорстоке поводження з тваринами у формі порушення правил транспортування тварин – це: а) невчинення повністю дій, які особа зобов'язана і могла виконати під час перевезення тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом; б) вчинення частини дій, які особа зобов'язана і могла вчинити під час перевезення тварин авіаційним, автомобільним, залізничним, морським та річковим транспортом, чи виконання їх неналежно; в) вчинення дій, які заборонені правилами транспортування тварин (пункти 11, 15, пп. 11 абз. 1 п. 37, п. 47 Правил транспортування тварин).

Жорстоке поводження з тваринами у формі нацьковування тварин одна на одну – це дії, спрямовані на те, щоб примусити битися, кусатися, іншим чином змагатися тваринам між собою.

Пропагандою вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, є виступ із закликом чи роз'ясненням, змістом якого є те, ніби жорстоке поводження з тваринами – це добрі, доцільні, гуманні, вигідні або вимушені діяння, спрямовані на досягнення суспільно корисних цілей, та відповідальності за прояви жорстокого поводження з тваринами через це не буде.

Публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, полягають у хоча б одному відкритому зверненні до невизначеного кола осіб, у якому висловлюються прохання, пропозиції до жорстокого поводження з тваринами. Публічність закликів передбачає можливість ознайомитися з відповідною інформацією будь-якою особою, зокрема під час зібрань чи інших масових заходів, оприлюднення інформації у місцях, де може перебувати будь-хто. *Поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій* – дії, які полягають у доведенні змісту відповідних матеріалів до невизначеної кількості людей або певного кола осіб (вивішування плакатів, роздача друкованої продукції чи електронних носіїв інформації, розсилання листів звичайною чи електронною поштою тощо).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, який полягає у вчиненні перших з двох вказаних діянь (жорстоке поводження з тваринами та порушення правил транспортування тварин), є *наслідки* – тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини. *Тілесні ушкодження тварини* – порушення анатомічної цілісності або фізіологічної функції органів і тканин тіла тварини, що виникає внаслідок дії одного чи декількох зовнішніх ушкоджуючих чинників.

Каліцтво тварини – тілесне ушкодження, що призвело до втрати будь-якого органу або частини тіла тварини та/або до втрати фізіологічної функції органу тварини (втрата кінцівки, пошкодження шкірного покриву, припинення лактації, порушення нормальної діяльності інших органів та систем організму тварини).

Загибель тварини – це її смерть унаслідок жорстокого поводження. Склад злочину у цих формах є матеріальним. Він визнається закінченим з моменту настання будь-якого із зазначених наслідків.

В інших визначених законом формах (нацьковування тварин одна на одну чи інших тварин; пропаганда або публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами; поширення матеріалів із закликами до жорстокого поводження із тваринами або їх нацьковування одна на одну чи на інших тварин) склад цього злочину є формальним. Він визнається закінченим з моменту вчинення будь-якого із зазначених діянь.

Суб'єкт злочину є загальним – фізична, осудна особа, яка досягла 14-річного віку (ч. 2 ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим або непрямым умислом.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину у формі нацьковуванні тварин одна на одну чи на інших тварин є *хуліганський або корисливий мотив* (він визначений альтернативно). В інших формах злочину хуліганський або корисливий мотив є факультативною ознакою суб'єктивної сторони злочину.

Жорстоке поводження з тваринами в інших передбачених законом формах, вчинене до або після грубого порушення громадського порядку, причиною якого є явна неповага до суспільства, зумовлює кваліфікацію дій винного за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених відповідною частиною ст. 296 та ст. 299 КК України. Так, *ОСОБА_2, проявляючи особливу зухвалість, з метою самоствердитися за рахунок завдання фізичного болю, що виразилося в ігноруванні загальновизнаних правил поведінки в суспільстві, нахабному поводженні та прояві грубої сили, використовуючи зауваження ОСОБА_3 на свою адресу як малозначний привід, наніс ОСОБА_3 не менше двох ударів по тілу, тим самим завдавши останньому фізичного болю. При цьому ОСОБА_2, грубо порушуючи суспільні відносини, що забезпечують загальноприйняті моральні принципи, щодо поводження з тваринами, вихопив з рук ОСОБА_3 поводок із собакою по кличці «Бос» породи йоркширський тер'єр, обкрутив ним свою праву руку та підняв собаку до середини свого тулуба, а потім почав нею розмахувати, вдаривши по тулубу себе та декілька разів ОСОБА_3. Згідно з висновком експерта № 16647 від 15.08.2022 р. у собаки виявлені ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми, що належать до ушкоджень середньої тяжкості. ОСОБА_2 визнана винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 299 КК України.*

Корисливий мотив означає прагнення отримати матеріальну вигоду від нацьковування тварин, зокрема при організації боїв між тваринами.

Не утворює складу цього злочину знищення шкідників сільськогосподарського виробництва, заразних та бездоглядних тварин з дотриманням нормативних вимог, а також використання тварин для проведення медичних експериментів та досліджень у спеціальних медичних та інших установах, які мають на це право.

Кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами:

– ч. 2 ст. 299 КК України – вчинення злочину в присутності малолітнього або неповнолітнього, тобто особи, яка не досягла відповідно 14- або 18-річного віку (ч. 1 ст. 31 та 32 ЦК України).

Особливо кваліфікуючі ознаки жорстокого поводження з тваринами:

– ч. 3 ст. 299 КК України – вчинення злочину з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті. Ця особливо кваліфікована ознака має місце в разі вчинення дій, передбачених ч. 1 або 2 цієї статті;

– ч. 4 ст. 299 КК України – вчинення злочину з метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-,

аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами. Ця особливо кваліфікована ознака має місце в разі вчинення дій, передбачених ч. 1, 2 або 3 цієї статті.

Жорстоке поводження з тваринами визнається вчиненим з *особливою жорстокістю*, якщо винний, вчиняючи діяння, передбачені ч. 1 і 2 ст. 299 КК України, усвідомлював, що завдав тварині (тваринам) *особливих* фізичних страждань шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, особливого тривалого мучення, у тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, а також якщо воно було поєднане із глумлінням над трупом тварини (тварин).

Жорстоке поводження *щодо двох чи більше тварин* наявне в разі, якщо наслідки цього злочину (тілесні ушкодження, каліцтво, загибель) щодо кількох тварин або їх невизначеної кількості настають у результаті вчинення одного і того самого діяння – одиначного продовженого злочину, який складається з ряду тотожних дій, об'єднаних єдиним умислом винного спрямованим на досягнення єдиної злочинної мети.

Жорстоке поводження з тваринами, вчинене *повторно*, має місце у випадках, коли особа раніше вже вчиняла злочин, передбачений однією з частин ст. 299 КК України. Під час кваліфікації діянь, передбачених ст. 299 КК України, за ознакою *повторності* слід виходити з того, що:

а) суб'єкт злочину одноособово або у співучасті з іншими суб'єктами злочину вчинив декілька (два чи більше) самостійних одиничних злочинів;

б) вчинені злочини є тотожними (тобто передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України);

в) злочини вчинюються неодноразово (у різний час), тобто існує проміжок часу між вчиненням кожного з них. При цьому повторність можлива й у разі, якщо один зі злочинів було скоєно в період, коли інший вже розпочався, але ще не закінчився;

г) не спливили строки давності притягнення суб'єкта до кримінальної відповідальності або не спливили строки давності виконання обвинувального вироку;

г) не була погашена чи не була знята судимість з суб'єкта за раніше вчинений такий злочин; д) для кваліфікації повторності в цьому разі не має значення, чи був суб'єкт засуджений за раніше вчинений злочин.

Активний спосіб жорстокого поводження з тваринами означає вчинення щодо них активних дій – нанесення ударів, застосування іншого насильства.

Насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті, полягають у будь-якому фізичному впливі на тварину (тварин), який, викликаючи болісні відчуття, страждання та спричинення тілесних ушкоджень чи інших визначених законом наслідків, дозволяє вчинити акт зоофілії, тобто одержання винним сексуального задоволення через анальний, оральний, вагінальний або будь-який інший контакт з твариною (тваринами).

3. Особливості доказування у кримінальних провадженнях

Вивчення практики розслідування фактів жорстокого поводження з тваринами, спеціальної літератури, а також звернень волонтерів і представників зоозахисних організацій дозволяє визначити такі особливості процесу доказування.

Заявниками про факти жорстокого поводження з тваринами виступають свідки (очевидці) безпосереднього вчинення правопорушення; власники тварин, які постраждали; представники зоозахисних організацій; лікарі ветеринари, які надавали першу допомогу тваринам.

Під час виїзду за викликом «102» слідчо-оперативна група повинна провести такий комплекс дій та заходів:

- прийняти заяву про факт вчинення правопорушення;
- встановити свідків та детально допитати їх про обставини події;

- встановити й затримати особу, на яку вказують як на правопорушника;
- вилучити речі і документи, які мають значення для встановлення обставин правопорушення;
- вилучити інформацію із засобів фото-, відеофіксації з об'єктів на місці події та в свідків;
- оглянути місце події з подальшим вилученням тварини, що отримала ушкодження, або трупу тварини, що загинула.

Саме при виконанні останнього комплексу заходів слідчі стикаються із цілою низкою *проблем і труднощів*, оскільки постають такі питання: кому передати труп тварини для тимчасового відповідального зберігання як речовий доказ; як і за чий кошт транспортувати тварину і надати їй допомогу; кому передати живу тварину для утримання її (на відповідальне зберігання) до направлення матеріалів провадження до суду і ухвалення вироку в справі. Учасники слідчо-оперативної групи наразі не мають можливостей вирішувати самостійно ці ключові завдання, адже існує організаційна прогалина в цій сфері.

Зберігання трупу тварини до проведення експертного дослідження з подальшим похованням, ветеринарна допомога тварині, транспортування та її подальше утримання – це заходи, що потребують вироблення чіткого алгоритму вирішення на рівні адміністрації міста чи окремої громади. Крім фінансування вказаних заходів, необхідно визначити конкретні служби або посадових осіб, які будуть відповідати за виконання таких завдань. Забезпечувати участь таких служб при виїздах слідчо-оперативних груп повинен черговий чергових частин відділів поліції.

Зараз, на жаль, все це залишається на розсуд, ініціативу та витрати слідчого як старшого слідчо-оперативної групи.

Як вказувалось вище, у предмет доказування в провадженнях цієї категорії входить встановлення негативних наслідків жорстокого поводження у вигляді ушкоджень, хвороби або смерті тварини, а також причинно-наслідкового зв'язку між діями або бездіяльністю особи і таких наслідків. Для встановлення цих фактів слідчому необхідно залучити в процес доказування спеціаліста (експерта) – лікаря-ветеринара.

Саме із цим пов'язана така типова проблема організації процесу доказування, як обмежена кількість експертних установ, що проводять судово-ветеринарну експертизу, та акредитованих експертів цієї спеціалізації. В Україні на зараз є лише два акредитовані судово-ветеринарних експерти. Обидва експерта працюють у м. Харкові в Національному науковому центрі «Інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Об'єктами судово-ветеринарної експертизи є:

- тварини живі (домашні, свійські, дикі, мисливські, зоопаркові (екзотичні));
- трупи тварин (анатомічно цілі, фрагментовані, скелетизовані);
- сировина для ветеринарно-біологічної промисловості (ендокринна, ферментна, спеціальна, кишкова, шлункова);
- корми тваринного походження, кормові добавки;
- речові докази (послід, блювотні маси тварин тощо);
- документи (матеріали досудових розслідувань і судових справ (акти обстежень, протоколи розтину, журнал реєстрації і лікування хворих тварин тощо)).

Основними завданнями судово-ветеринарної експертизи є:

- оцінювання тяжкості завданих пошкоджень, ступеня розладу здоров'я живих тварин, втрати їх продуктивності, оцінка своєчасності та повноти проведення лікувально-профілактичних, протиепізоотичних, санітарно-гігієнічних, карантинних заходів тощо;
- встановлення насильницької смерті внаслідок вогнепальних пошкоджень, отруєння чи інших причин;
- оцінювання своєчасності та повноти проведення заходів, передбачених чинним ветеринарним законодавством;
- дослідження фактичних даних, що мали місце під час догляду, лікування, профілактичних заходів та вибраковування тварин (своєчасність та адекватність надання

ветеринарної допомоги тварині; відповідність дій фахівця вимогам ветеринарної медицини під час проведення лікувальних і профілактичних заходів);

– встановлення відповідності ветеринарних документів чинному законодавству України.

Орієнтований перелік питань, що вирішуються:

- яка причина смерті тварини;
- який ступінь тяжкості завданих ушкоджень тварини, який механізм утворення пошкоджень тварини;
- яка давність виникнення ушкоджень тварини, труп якої було досліджено;
- якими є ушкодження тварини, труп якої було досліджено: прижиттєвими чи посмертними;
- який причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями і причиною смерті тварини, труп якої було досліджено;
- який час могла жити після отримання ушкоджень тварина, труп якої було досліджено;
- чи була здатна при житті після отриманих травм самостійно переміщуватись тварина, труп якої було досліджено;
- які ускладнення здоров'я виникли від нанесених травм, чи спричинили вони страждання перед смертю тварини, труп якої було досліджено;
- від якої отрути настала смерть тварини;
- яким шляхом отруту введено в організм тварини (через рот, легені, неушкоджену шкіру чи ін'єкцією) та у якому вигляді (порошок, таблетки, рідина, розчин, газ);
- яким способом отрута могла потрапити до організму тварини (з кормом, водою, як ліки або як протиотрута);
- яка концентрація отрути в організмі тварини;
- як швидко настала смерть тварини після введення отрути;
- якщо отруту виявлено у трупному матеріалі, чи потрапила вона в тканини після смерті тварини;
- чи пов'язана причина смерті тварини з виявленими отрутою;
- чи є виявлена отрута в організмі тварини лікарським препаратом і чи пов'язана наявність отрути з наданням ветеринарної допомоги тварині;
- чи пов'язане отруєння тварини з прийомом корму та води;
- чи свідчить характер травм про наявність дії певних (фізичних, хімічних, біологічних тощо) чинників зовнішнього середовища;
- які прижиттєві захворювання або інші чинники могли спричинити настання смерті.

4. Процесуальний порядок досудового розслідування жорстокого поводження із тваринами. Проведення слідчих (розшукових) дій

Рівень та динаміка жорстокого поводження з тваринами в Україні за 2019–2022 роки

Рік	Кількість облікованих кримінальних проваджень за ст. 299 КК України	Динаміка	Кількість засуджених осіб за ст. 299 КК України	Динаміка
2019	199	–	14	-
2020	809	406,5 %	27	192,8 %
2021	810	100,1 %	45	166,7 %
2022	526	-64,9 %	1	2,2 %

Відповідно до статистичних даних Головного слідчого управління Національної поліції України в період з 1 січня по 31 грудня 2021 року досудове розслідування за ст. 299 КК України проводилось у 810 кримінальних провадженнях, з яких 529 були зареєстровані у звітному періоді. У 68 кримінальних провадженнях особам повідомлено про підозру, з яких 64 були зареєстровані у звітному періоді. До восьми підозрюваних застосовано запобіжні заходи, з яких: 4 – домашній арешт, 1 – застава, 3 – особисте зобов'язання.

У період з 1 січня по 31 серпня 2022 року за ст. 299 КК України в Україні зареєстровано 526 кримінальних проваджень, у яких всього про підозру повідомлено 34 особам, із яких 29 особам – у зареєстрованих провадженнях звітного періоду. До чотирьох підозрюваних застосовано запобіжні заходи, з яких: 1 – тримання під вартою, 2 – домашній арешт, 1 – особисте зобов'язання.

Аналіз наведених показників дозволяє зробити висновок про те, що кількість зареєстрованих злочинів, передбачених ст. 299 КК України, у 2022 році зменшилась проти показників 2021 року. Для поглибленого аналізу кількісних показників окремих видів злочинів за певний період часу у зв'язку з мінливою демографічною обстановкою кримінологи використовують такі відносні показники, як коефіцієнт злочинної інтенсивності та коефіцієнт злочинної активності.

Під час проведення огляду місця події щодо фактів жорстокого поводження з тваринами, з метою найефективнішого вилучення слідів вчиненого кримінального правопорушення слідчому необхідно залучати відповідного спеціаліста в галузі ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара. Слідчий може використовувати спеціальні знання такого спеціаліста у двох формах: 1) для проведення слідчих (розшукових) дій; 2) для отримання консультацій з питань, що потребують спеціальних знань у галузі ветеринарії. Лише такий спеціаліст допоможе у встановленні виду, породи, віку тварини, а також виокремить її індивідуальні особливості, визначить характер ушкоджень, механізм та час їх утворення (ст. 71 КПК України).

Жорстоке поводження з тваринами не належить до тяжких чи особливо тяжких кримінальних правопорушень, і, як правило, не потребує створення слідчої групи. Але у виняткових випадках, коли у кримінальному провадженні необхідно виконати великий обсяг слідчих (розшукових) дій, призначити значну кількість експертних досліджень тощо, слідча група утворюється відповідно до вимог ст. 39 КПК України.

З метою отримання доказів жорстокого поводження з твариною слідчому необхідно *провести освідування осіб*, які мали безпосередній контакт з цією твариною або доступ до неї (ст. 241 КПК України). Освідування у цій категорії кримінальних правопорушень доцільно проводити із залученням спеціаліста ветеринарної медицини або ж лікаря-ветеринара.

Під час проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії відповідний спеціаліст може вказувати слідчому на певні сліди тваринного походження на тілі освідуваної особи, консультувати стосовно можливої їх локалізації або ж роз'яснювати, чи належать виявлені сліди слідам тварини. Процесуальний порядок освідування закріплений у ст. 241 КПК України. Після отримання згоди процесуального керівника на проведення цієї слідчої (розшукової) дії особі, що підлягає освідуванню, пред'являють для ознайомлення постанову прокурора.

Після цього особі пропонують добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводять примусово. Після визначення всіх учасників слідчої (розшукової) дії та роз'яснення їхніх прав та обов'язків слідчий переходить до виявлення та вилучення на тілі особи слідів кримінального правопорушення та особливих примет. Якщо під час проведення освідування особи постає необхідність оглянути її одяг або інші речі, слід окремо проводити іншу слідчу (розшукову) дію – огляд речей (ст. 237 КПК України). Такими слідами зможуть бути сліди шерсті, крові, інші біологічні виділення, які можуть належати тварині.

Також під час проведення досудового розслідування за фактами жорстокого поводження з тваринами може бути *проведений обшук* (статті 233–236 КПК України). Проведення цієї слідчої (розшукової) дії спрямоване на отримання нових доказів, а також на перевірку вже отриманих. Метою обшуку є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України).

Під час проведення обшуку за місцем проживання особи, яка підозрюється в жорсткому поводженні з тваринами слідчому необхідно спрямувати увагу на пошук знарядь вчинення кримінального правопорушення, слідів приховання кримінального правопорушення, а також слідів перебування в житлі тварини.

Особливу увагу під час проведення досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень слід приділити заходам забезпечення кримінального провадження. З найпоширеніших заходів забезпечення кримінального провадження, які застосовують під час розслідування фактів жорстокого поводження з тваринами, є *арешт майна*. Якщо тварина стала предметом або знаряддям вчинення злочину, вона підпадає під ознаки речового доказу (ст. 98 КПК України). Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України арешт майна допускається з метою збереження речового доказу. Тобто в разі необхідності слідчий повинен визнати тварину речовим доказом, провести обшук з метою відшукування такого речового доказу, накласти на нього арешт тощо. Арешт може бути накладений на будь-яку тварину: домашню, сільськогосподарську, дику.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами важливо використовувати спеціальні знання у галузі ветеринарії та інших, а також у подальшому призначати експертизи, зокрема судово-ветеринарну та судово-психіатричну.

Проведення *судово-ветеринарної експертизи* є виправданим, коли сукупність інших доказів за відсутності експертних знань не дає можливості встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Водночас вчасне проведення експертизи дозволить уникнути ризиків у майбутньому, хоча не є обов'язковим.

Основними питаннями, які можуть бути поставлені для вирішення судово-ветеринарної експертизи, є:

- до якого виду належить тварина, труп якої було досліджено;
- які ушкодження знайдено на тілі тварини;
- коли і від чого настала смерть тварини;
- чи мала місце насильницька смерть тварини;
- який механізм завдання ушкоджень тварині;
- чи є ознаки, за допомогою яких можна встановити характер та особливості зброї або інших знарядь, за допомогою яких спричинені травми тварині;
- яка давність виникнення ушкоджень тварини;
- які прижиттєві чи посмертні травми знайдені на тілі тварини;
- який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень реєструється в тварини;
- який причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженнями і причиною смерті тварини;
- який час могла жити після отримання ушкоджень тварина;
- чи була здатна під час життя, після отримання травм, тварина переміщуватися самостійно;
- які ускладнення здоров'я виникли від дії нанесених ушкоджень;
- чи спричинили ушкодження страждання тварини перед смертю.

Під час розслідування жорстокого поводження з тваринами ***судово-психіатричній експертизі*** підлягають підозрювані у вчиненні кримінального правопорушення. Підставами для проведення судово-психіатричної експертизи можуть бути:

- відсутність мотиву для вчинення жорстокого поводження з тваринами, незрозуміле пояснення підозрюваним (обвинуваченим) власних дій;

- вияв підозрюваним (обвинуваченим) особливої жорстокості до тварини;
- неадекватна поведінка підозрюваного (обвинуваченого) під час досудового розслідування, демонстрування байдужого ставлення до вчинених ним протиправних дій;
- наявність у слідчого даних щодо перебування особи на психіатричному обліку, у психіатричних стаціонарах, проходження судово-психіатричної експертизи в минулому.

5. Міжнародний досвід інституту захисту тварин від жорстокого поводження

Європейські конвенції щодо поводження з тваринами були розроблені представниками держав з використанням наукового і практичного досвіду з урахуванням думок спостерігачів – неурядових організацій (WSPA, Eurogroup for Animals), ветеринарних організацій (Федерація ветеринарів Європи – Federation of Veterinarians of Europe (FVE)), фермерських організацій (European Farmers & European Agri-Cooperatives (COPA COGECA)). Конвенції покликані забезпечити встановлення єдиних стандартів добробуту тварин у державах – членах Ради Європи. Так само вже наявні конвенції лягли до основи права ЄС щодо забезпечення добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. Європейські конвенції щодо поводження з тваринами ґрунтуються на природоцентричному підході, який зазначає, що людина для її власного добробуту «може, а іноді й повинна використовувати тварин, але вона має моральне зобов'язання забезпечити в розумних межах здоров'я і добробут тварин, і в кожному окремому випадку не наражати їх зайвому ризику». Більшість держав-членів Ради Європи підписали ці конвенції, висловивши тим самим свою підтримку політики Ради Європи щодо добробуту тварин.

Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень від 13 грудня 1968 року (Рада Європи), застосування якої поширюється на домашніх непарнокопитних та домашніх тварин: 1) великої рогатої худоби, овець, кіз та свиней; 2) свійських птахів та домашніх кроликів; 3) домашніх собак та домашніх кішок; 4) інших ссавців та птахів; 5) холонокровних тварин. Конвенція встановлює мінімальні вимоги забезпечення охорони здоров'я та мінімізації страждання зазначених груп тварин при міжнародних перевезеннях. Утім, Україна цю Конвенцію не підписала, не взяла на себе відповідні міжнародні зобов'язання. Як видається, такий стан справ не можна визнати задовільним, особливо з огляду на євроінтеграційні прагнення та цивілізаційно-географічні контури української ідентичності.

Натомість Україною ратифікована **Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей** від 18 березня 1986 року (Рада Європи), яка сфокусована на унормуванні підходів і стандартів поводження з тваринами виключно у дослідних та наукових цілях, що, зокрема, виключають недослідні сільськогосподарські клінічні ветеринарні практики. Конвенцією, серед іншого, передбачено, що будь-яка тварина, яка використовується або призначена для використання у тій чи іншій процедурі, забезпечується приміщенням, відповідним середовищем існування, якнайменш мінімальною свободою пересування, їжею, водою та доглядом, що відповідають вимогам її стану здоров'я та умовам утримання. Будь-яке обмеження можливостей тварини задовольняти свої фізіологічні та етологічні потреби має бути якнайменшим, коли це практично можливо.

Умови утримання та стан здоров'я тварин обстежуються доволі ретельно і регулярно для того, щоб запобігати болю або стражданням, занепокоєнню чи тривалій шкоді, що можуть бути відвернуті. Загалом цією Конвенцією встановлюються принципи, підходи, спрямовані на зменшення больового синдрому у піддослідних тварин. При цьому у країнах-членах ЄС спостерігається тенденція (наразі переважно у формі культури відміни) до громадянської та бізнесової депопуляризації комерційних брендів, що використовують для виготовлення косметики результатів тестувань на тваринах.

Зміна меж біоетичних вимог поступово дістається й Україні. Так, 20 січня 2021 року постановою Кабінету Міністрів України № 65 затверджено Технічний регламент на косметичну продукцію (набуває чинності з 3 серпня 2024 року), яким забороняється:

1) введення в обіг косметичної продукції, якщо її кінцевий склад з метою відповідності вимогам цього Технічного регламенту проходив випробування на тваринах з використанням методу, відмінного від альтернативного методу, після того, як такий метод був обґрунтований та прийнятий в Україні, або після того, як такий метод був прийнятий іншою державою з належним урахуванням розробки обґрунтувань Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD);

2) введення в обіг косметичної продукції, що містить інгредієнти або комбінації інгредієнтів, які з метою відповідності вимогам цього Технічного регламенту проходили випробування на тваринах з використанням методу, відмінного від альтернативного методу, після того, як такий метод був обґрунтований та прийнятий в Україні, або після того, як такий метод був прийнятий іншою державою з належним урахуванням розробки обґрунтувань Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD);

3) проведення випробувань на тваринах кінцевої косметичної продукції на території України з метою дотримання вимог цього Технічного регламенту.

З точки зору частоти проявів жорстокого поводження з тваринами, що зустрічаються в слідчій практиці в Україні, варто окрему увагу приділити положенням **Європейської конвенції про захист домашніх тварин** від 13 листопада 1987 року (Рада Європи). У преамбулі до цієї Конвенції недвозначно зафіксовано, що людина має моральне зобов'язання поважати всіх живих істот і що домашні тварини мають особливі стосунки з людиною. У статті 3 Конвенції особливо наголошується на тому, що ніхто не повинен завдавати домашній тварині непотрібного болю, страждання або пригнічення. Крім того, ніхто не повинен залишати домашню тварину.

Війна ж продемонструвала, що часто-густо господарі домашніх тварин залишають їх зачиненими в покинутих оселях або ж при залишених приватних будинках, на перонах вокзалів, просто неба на вулицях. Окрім суспільної небезпечності подібних проявів у контексті порушень моральності, це наражає волонтерів та військовослужбовців на ризик, адже прагнення врятувати тварин від голодної чи спраглої смерті нерідко відбувається в обстановці інтенсивного ворожого вогню. Тому подібним випадкам слід приділяти особливу увагу, у тому числі й при розгортанні, відновленні повноцінної юрисдикції України, здійсненні службової діяльності на деокупованих територіях. Звісна річ, кожен факт залишення домашніх тварин має оцінюватись окремо, враховуючи зміст правової норми про крайню необхідність (ст. 39 КК України).

У цьому ж контексті не можна не звернути уваги й на положення ст. 4 Конвенції, яка закріплює стандарти утримання домашніх тварин. Ці стандарти зводяться до того, що будь-яка особа, яка утримує домашню тварину або яка доглядає за нею, повинна забезпечувати їй місце для проживання, турботу й увагу з урахуванням етологічних потреб тварини відповідно до її виду й породи, зокрема: а) забезпечувати їй належною їжею та водою в достатній кількості; б) надавати їй відповідні можливості для фізичного навантаження; в) уживати всіх обґрунтованих заходів для недопущення її втечі. Тож очевидно, що залишення домашніх тварин та незабезпечення їх їжею та водою, що створює ризик їх загибелі або призвело до загибелі, є проявом жорстокого з ними поводження, якщо таке поводження не зумовлено крайньою необхідністю заради збереження життя і здоров'я людей та інакше, окрім як залишити тварин й евакуюватися без них, їх зберегти було неможливо.

При цьому слід бути свідомим і щодо тієї обставини, що не будь-яке присипляння домашніх тварин як в умовах воєнного стану у зв'язку з необхідністю евакуюватися, так і поза цими умовами є допустимим. Зокрема, відповідно до ст. 13 Європейської конвенції про захист домашніх тварин присипляти тварин має право тільки ветеринарний лікар або інша компетентна особа, за винятком надзвичайних ситуацій, коли необхідно покласти край стражданню тварини, а допомога ветеринарного лікаря або іншої компетентної

особи не може бути надана швидко, чи в будь-яких інших надзвичайних ситуаціях, передбачених національним законодавством.

Усі присиплення повинні здійснюватися із мінімальними фізичними і психічними стражданнями відповідно до обставин. Вибраний спосіб присиплення, за винятком присиплення в надзвичайній ситуації, повинен: або спричинити швидко втрату свідомості й смерть, або починатися зі спричинення глибокого загального знеболювання, за яким настає етап, який зрештою обов'язково призведе до смерті.

Сторони Конвенції також зобов'язуються розглянути: а) забезпечення можливості постійної ідентифікації собак і кішок за допомогою спеціальних методів, під час застосування яких тварині завдається незначні біль, страждання чи пригнічення або не спричиняються взагалі, наприклад за допомогою татуювання, а також введення реєстру номерів тварин разом з прізвиськами та адресами їхніх власників; б) зменшення незапланованого розмноження собак і кішок за допомогою кастрації цих тварин. Отже, міжнародно-правові рамки захисту тварин від жорстокого з ними поводження повною мірою поширюються і на бездомних тварин, доповнюючись специфікаціями щодо заходів, спрямованих на обмеження їх чисельності. До того ж це означає активізацію протидії діяльності так званих догхантерів та представників муніципалітету, що використовують жорстокі практики, спрямовані на депопуляцію бездомних тварин.

6. Зарубіжний досвід правової охорони тварин від жорстокого поводження

Сполучені Штати Америки. Єдиний Федеральний закон щодо жорстокого поводження з тваринами у США був прийнятий у 2016 році. Окремо в кожному штаті є закони, що регулюють певні аспекти практичного догляду за тваринами, а саме: закони про допустимі строки утримання тварин в умовах ізоляції, транспортних засобах, при транскордонних перевезеннях, а також строки утримання перед здійсненням присиплення (бухгалтерсько-еутаназією – спричинення смерті тварині на прохання господаря). Ці закони не дають права тваринам, але забезпечують певний правовий захист у форматі дотримання вимог суспільної моралі та людськості і поваги у взаєминах з природою. Метою цих законів є запобігання насильству з боку людей у будь-якій формі, а також захист тварин від поганого та жорстокого поводження шляхом застосування покарання за такі дії.

Зауважимо, що більшість законів США про унормування поводження з тваринами, запобігання та реагування на випадки жорстокого поводження з ними розроблені в контексті захисту суспільної моралі, тобто тварин як таких, а саме цієї вельми чутливої сфери суспільних відносин, моралі; особливе становлення, ненасильницьке поводження з тваринами розглядається як спосіб зміцнення гуманістичних засад суспільного розвитку.

Зараз у законодавстві 41 штату та в окрузі Колумбія передбачена кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами як за тяжкий злочин. Як правило, виокремлюють чотири базові категорії злочинних дій щодо тварин: 1) злочинна недбалість; 2) катування і умисне жорстоке поводження; 3) жорстоке поводження з тваринами, вчинене групою осіб; 4) насильство сексуального характеру над тваринами. У більшості штатів за жорстоке поводження з тваринами залежно від категорії цього злочину передбачене покарання у вигляді штрафу розміром від 400 до 150 000 дол. США та/або тюремне ув'язнення від 18 днів до 10 років, психічне лікування.

Найпоширенішими кваліфікуючими ознаками є: особлива жорстокість у поводженні (мучення тварини), публічне знущання, катування; невиконання власником (господарем) тварини своїх обов'язків з догляду за твариною, вчинення акту жорстокого поводження з метою залякування інших осіб, залишення на вулиці (викидання); систематичні побої, спричинення каліцтва або позбавлення життя прирученої тварини.

Федеративна Республіка Німеччина. У 2002 році до Конституції Німеччини були внесені зміни, які включили захист тварин як окремий юридичний обов'язок держави (ст. 20a). Хоча це конкретно не зазначено в самій Конституції, вона була змінена таким чином, щоб врахувати почуття тварин.

Принципи ст. 1 Закону Німеччини «Про захист тварин» (TierSchG: опубліковано 18 травня 2006 року) полягають у захисті життя та благополуччя тварин, відповідальності людей за тварин як «побратимів». Констатується, що жодна людина не має права завдавати тварині болю, страждань або шкоди без «розумної причини». Термін «тварина» в Законі не визначений. Деякі окремі положення Закону містять посилання на конкретні групи тварин, такі як хребетні, теплокровні тварини та риби, тоді як інші також включають холоднокровних тварин, амфібій, рептилій та головоногих молюсків. Це свідчить про загальний, базовий підхід до тварин як до живих істот, здатних відчувати біль і страждання.

Стаття 3 Закону перераховує діяння, які становлять жорстоке поводження з тваринами. Зокрема, забороняється: домагатися від тварин виконання дій, які перевищують їхні можливості; домагатися виконання дій від тварини, яка проходить лікування, якщо такі дії здатні зашкодити її здоров'ю; дресирування тварин або використання тварин у спортивних змаганнях у спосіб, що завдає значного болю, страждань або тілесних ушкоджень; продаж або придбання немічної, хворої, абортіваної або старої тварини, для якої подальше життя пов'язане з нестерпним болем або стражданням; відмова від домашньої тварини; використання тварини для зйомок, виставок, реклами чи подібного заходу, якщо це пов'язано з болем, стражданням або шкодою для тварини; давати тварині їжу, яка завдає значного болю, страждань або пошкоджень (наприклад, бите скло); використання пристрою, який суттєво обмежує належну поведінку тварини, зокрема рух тварини, або змушує тварину рухатися через прямий вплив електричного струму, чим завдає значний біль, страждання чи пошкодження тварини, а також використання тварини для власних статевих актів або навчання чи надання їх для статевих актів третім особам і таким чином примушування їх до поведінки, яка суперечить їх виду.

Французька Республіка. У Франції базовим у сфері захисту тварин від жорстокого поводження є Закон «Про небезпечних та бродячих тварин і захист тварин» № 99-5 від 6 січня 1999 року. Основні положення цього Закону передбачають застереження щодо породи собак, які можуть становити небезпеку, зокрема службові та сторожеві. Їх не мають права утримувати неповнолітні, неосудні особи, особи, які мають судимість або звільнені від відбування покарання з випробуванням, а також особи, у яких анульована ліцензія на утримання (володіння) тварини. Відповідно до Закону під домашніми тваринами розуміють будь-яку тварину, яка утримується або призначена для утримання людиною для прикрашання її дозвілля. Кримінальний кодекс Республіки Франція передбачає, що факт жорстокого ставлення або такого, що має сексуальний характер, або прояви насильства щодо домашньої, прирученої тварини чи тварини, яка утримується в неволі, публічно або не публічно, карається позбавленням волі строком на два роки або штрафом у розмірі 30 000 євро.

У разі засудження власника тварини або якщо власник невідомий, суд ухвалює рішення про долю тварини, незалежно від того, чи вона була задіяна в судовому процесі. Суд має право винести рішення про конфіскацію тварини та передбачити її передачу до відомого громадського чи зареєстрованого фонду або асоціації із захисту прав тварин, які можуть визначати її подальшу долю на власний розсуд. Щодо фізичних осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею Кримінального кодексу Республіки Франція, застосовуються також додаткові заходи покарання у вигляді остаточної чи тимчасової заборони на утримання тварини строком на п'ять і більше років, ведення професійної чи соціальної діяльності, якщо доходи, отримані від цієї діяльності, використовувалися для підготовки або вчинення аналізованого правопорушення. Положення цієї статті не застосовуються до боїв биків (бугаїв) у разі, якщо йдеться про безперервну місцеву традицію. Вони також не застосовуються до півнячих боїв у регіонах, де існує відповідна безперервна традиція.

Італійська Республіка. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами передбачена ст. 544-ter Кримінального кодексу Італії. Під жорстоким поводженням

за законодавством Італійської Республіки розуміється завдання травми, застосування тортур, введення заборонених лікарських препаратів або таких препаратів, які можуть завдати шкоди здоров'ю тварини, а також використання її для непосильної роботи. Таке кримінальне правопорушення карається позбавленням волі на строк від 3 до 18 місяців або штрафом у розмірі від 5 000 до 30 000 євро.

Стаття 544-ter також містить кваліфікований склад (покарання збільшується вдвічі) за ознакою настання смерті тварини внаслідок перерахованих дій. У наступних варіативах ст. 544 з подальшим позначенням передбачена заборона на організацію різних шоу чи вистав, пов'язаних з тортурами та муками тварин, а також заборону організації боїв між тваринами.

При цьому кримінально протиправним вважається не лише безпосередня організація перерахованих заходів, а й сприяння такій організації як самостійний склад кримінального правопорушення. Кваліфікованим складом є організація вистав (шоу) тварин, пов'язаних зі здійсненням незаконних азартних ігор, або отримання прибутку як для себе, так і інших осіб, або якщо це спричинило смерть тварини. Покарання ж за простий склад, що міститься у ст. 544-4, включає позбавлення волі на строк від 4 місяців до 2 років і штраф у розмірі від 3 000 до 15 000 євро. Більш жорстка санкція передбачена за організацію та сприяння проведенню боїв між тваринами, тобто таких несанкціонованих змагань, які можуть поставити під загрозу фізичну цілісність тварини.

Покарання за таке кримінальне правопорушення передбачає позбавлення волі на строк від 1 до 3 років та штраф у розмірі від 50 000 до 160 000 євро. Обтяжуючими обставинами можуть бути вчинення діяння за участю неповнолітніх чи озброєних осіб, використання відеопродукції чи інших матеріалів, що містять сцени боїв тварин, і навіть зйомка чи ведення запису таких боїв чи змагань. У таких випадках покарання збільшується від 1/3 до 1/2. Крім того, у ст. 544-5 передбачено санкцію у вигляді позбавлення волі від 3 місяців до 2 років та штрафу у розмірі від 5 000 до 30 000 євро та за підготовку тварин до участі у боях або інших заборонених змаганнях. Таке ж покарання застосовуватиметься і до власників тварин, які свідомо знали про участь їх тварин у боях та змаганнях. Це ж покарання чекає на будь-яку людину, яка організувала або зробила ставки на такі бої і змагання (навіть якщо вона на них і не була присутня).

Республіка Польща. Парламент Республіки Польща пішов узвичаєним для країн романо-германської правової сім'ї шляхом та прийняв 1997 року базовий Закон «Про захист тварин», яким визначив засади убезпечення тварин від жорстокого поводження. Закон застосовується до всіх хребетних. Однак відмінним є те, що ключовою засадою такого стибу є визнання здатності тварин страждати. Відповідно до ст. 1 Закону «Про захист тварин» тварина як жива істота, що здатна страждати, не є річчю. У цьому є принципова відмінність від законодавства низки інших країн континентальної Європи.

Ба більше, відповідно до ст. 4 Закону «Про захист тварин», визнається, що тварини можуть страждати як фізично, так і психічно. Визнання здатності тварин страждати є відправною точкою законодавства про захист тварин у Польщі. Також цим Законом забороняється хутрова промисловість; обмеження ритуального забою тварин; заборона використання тварин у цирках; заборона тримати тварин на прив'язі цілодобово, заборона використання важких ланцюгів та строгих ошейників; посилений контроль діяльності притулків для тварин; дотації на позитивне утримання тварин, що працювали (наприклад, службових собак).

Неналежне утримання тварин та жорстоке з ними поводження закономірно передбачене Кримінальним кодексом Польщі як злочин, що карається обмеженням волі, штрафом до 1 000 злотих або доганою. Такі ж санкції застосовуються за недотримання загальних правил утримання тварини, що спричинило загрозу життю чи здоров'ю людей; цькування або залякування тварини, що ставить під загрозу її безпеку – карається обмеженням волі, штрафом до 1 000 злотих або доганою. За відпущення собаки з повідку в лісі, якщо це не мисливський собака під час полювання, загрожує штраф або догана.

До жорстоких методів поводження з твариною польським законодавством віднесена діяльність людини, що призводить до патологічних змін в організмі тварини (соматичних і психологічних), особливо у вигляді наслідків від сильного болю, дія голодом, спрагою або електричним струмом.

Забороняється навмисне каліцтво, зокрема шляхом спалювання або заморожування, а також косметичні зміни, у тому числі обрізання вух і купірування хвоста собакам; використання хворих або надто молодих, або старих тварин у справі репродукції; побиття тварин; надмірне навантаження на тварину; транспортування таким чином, що викликає непотрібні страждання та стрес; утримання в неприродній позі, що заподіює непотрібний біль; утримання тварин в неналежних умовах; зоофілія, перебування домашньої тварини чи сільськогосподарських тварин у несприятливих погодних умовах, що загрожують здоров'ю чи життю, а також утримання тварини без достатньої їжі чи води; організація боїв між тваринами.

Описані дії караються штрафом або позбавленням волі на строк до двох років, збільшеним до трьох років у разі особливої жорстокості, та з конфіскацією тварини, якщо порушник є власником. Суд також може заборонити порушнику володіти тваринами на термін від одного до десяти років, заборонити працювати з тваринами та присудити штраф від 25 до 2 500 злотих на користь захисту тварин (наприклад, на користь Товариства запобігання жорстокому поводженню з тваринами в Республіці Польща). Органи влади уповноважені негайно вилучати тварин, для яких існує загроза життю з боку власників.

Ісландія. В Ісландії, так само як і в більшості країн, діє закон «Про захист прав тварин» № 55, прийнятий, щоправда, дещо пізніше, ніж будь-де в державах Європи, у 2013 році. Він доволі детально регламентує порядок поводження з різними видами тварин, а кримінальне законодавство не вирізняється каузальністю; використовується найбільш загальний бланкетний метод конструювання диспозиції кримінально-правової норми про заборону жорстокого поводження з тваринами.

Так, ст. 22 Закон Ісландії «Про захист прав тварин» передбачає обов'язкову реєстрацію (маркування або чіп) усіх домашніх тварин, у тому числі худоби. Відповідно до ст. 24 Закону, якщо тварини тікають або губляться, їхні господарі повинні негайно вжити заходів, щоб упіймати їх. Відповідний муніципалітет зобов'язаний взяти під опіку таких тварин, прочитати їхні ідентифікаційні маркування та негайно вжити заходів, щоб зв'язатися з їхнім власником. Місцева влада може вимагати від господаря оплату будь-яких понесених витрат відповідно до чинного тарифу.

Якщо ж господар не може забрати тварину протягом тижня після отримання повідомлення про її вилучення або якщо господар не був визначений протягом двох тижнів, муніципалітет може розглядати тварину як напівдику та розпоряджатися нею відповідним чином. Муніципалітет вважається господарем будь-якої тварини, яку він узяв під свою опіку зі всіма юридичними наслідками для службових осіб, у тому числі й у контексті забезпечення належного догляду за твариною. Після закінчення 48 годин з моменту вилучення муніципалітет може віддати тварину новому власнику, продати її для відшкодування понесених витрат або відати розпорядження про присипання тварини без обов'язку компенсації витрат.

Стаття 39 Закону встановлює можливість тимчасової заборони на утримання тварин у тих випадках, коли Управління з продовольства та ветеринарії Ісландії вважає це необхідним для припинення або запобігання жорстокому поводженню з тваринами. Цей орган уповноважений без попереднього повідомлення призупинити дозвіл господаря на утримання або догляд за тваринами, поки не будуть застосовані засоби захисту або не буде винесено рішення суду.

У статті 45 Закону передбачена кримінальна відповідальність та покарання у вигляді штрафу або ув'язнення за поводження з тваринами, які використовуються для змагань, вистав або інших цілей, що є шкідливим або викликає непотрібний страх; невиконання зобов'язань щодо забезпечення тварин відповідними умовами життя, як це передбачено

в адміністративних положеннях, виданих відповідно до неї. У разі значного або повторного порушення правопорушник має бути позбавлений волі на строк до двох років, якщо тільки злочин не вважається доволі серйозним, щоб бути підставою для покарання відповідно до ст. 174 Загального кримінального кодексу Ісландії.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні загальні висновки.

1. Кримінально каране жорстоке поводження з тваринами – це знущання над тваринами, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю або страждань шляхом пасивної (залишення напризволяще без їжі та води) або активної поведінки винного (нанесення ударів та заподіяння ушкоджень), у результаті якого заподіюються тілесні ушкодження, каліцтво чи загибель тварини, а також інші визначені законом форми протиправного поводження з тваринами. Доречно також розрізняти жорстоке поводження з тваринами та особливо жорстоке поводження з тваринами; жорстоке поводження з тваринами, вчинене шляхом пасивної або активної поведінки винної особи. У першому випадку їх ототожнення не сприяє формуванню єдиної правозастосовної практики застосовування ст. 299 КК України. Врахування другого випадку впливає на кваліфікацію жорстокого поводження з тваринами за частинами 1 або 3 ст. 299 КК України, а отже, на індивідуалізацію кримінальної відповідальності. Видається, що корисними для правозастосовної практики будуть й інші зазначені в цьому підрозділі дослідження пропозиції та висновки, пов'язані з кваліфікацією злочину, передбаченого ст. 299 КК України, відмежуванням злочину, передбаченого ст. 299 КК України, від адміністративних правопорушень та його розмежуванням із суміжними складами кримінальних правопорушень, а також індивідуалізацією заходів кримінально-правового реагування на випадки прояву жорстокого поводження з тваринами у різних передбачених законом формах.

2. На міжнародно-правовому рівні інститут захисту тварин від жорстокого поводження представлений конвенційним корпусом, який хоча, як правило, безпосередньо використовують у роботі органів досудового слідства Національної поліції України не часто (при тлумаченні окремих ознак складу злочину, передбаченого ст. 299 КК України), однак включений до системи джерел права України або ж використовується в ціннісно-орієнтованих цілях у контексті *acquis communautaire*. Найбільш значущими його складовими є: Всесвітня декларація прав тварин від 15 жовтня 1978 року, Європейська конвенція про захист тварин під час міжнародних перевезень від 13 грудня 1968 року, Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей від 18 березня 1986 року, Європейська конвенція про захист тварин, що утримуються для сільськогосподарських потреб від 17 листопада 1978 року і Директива ЄС 98/58 щодо захисту тварин, що утримуються для сільськогосподарських цілей від 20 липня 1998 року, Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13 листопада 1987 року. Конвенційна єдність міжнародних стандартів, орієнтирів, норм у захисті тварин від жорстокого поводження не супроводжується, однак, єдністю національних підходів, щодо впровадження цих стандартів у законодавство й правозастосовну практику.

Більшість країн світу можна поділити на три групи. Перша група країн практично повністю імплементувала європейську та міжнародну конвенційну базу у своє національне законодавство. До них належать такі країни, як Швеція, Швейцарія, Данія, Австрія, Нідерланди, Великобританія, Мексика, Іспанія, Франція, Італійська Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща, Індія, Малайзія, Україна та ін. Другу групу становлять країни, які ратифікували конвенції, але не повністю внесли зміни до національних законодавчих актів. До них належать: США, Канада, Бразилія, Колумбія, Перу, Чилі, Уругвай, Танзанія, Кенія, Туреччина, Румунія, Таїланд, Філіппіни, Австралія, Венесуела, Аргентина, Нігер, Нігерія, Південно-Африканська Республіка, Пакистан, Китайська Народна Республіка, Індонезія та ін. До третьої групи можна віднести країни, де захист життя тварин, зокрема й домашніх, на національному рівні не врегульовано взагалі

або регламентовано в спосіб, що не відповідає міжнародним стандартам. До них належать: Алжир, Марокко, Єгипет, Ефіопія, В'єтнам, М'янма, Ісламська Республіка Іран.

Основні ознаки складів кримінальних правопорушень щодо жорстокого поводження з тваринами схожі між першою та другою з виділених вище груп країн. До них належить: умисне жорстоке поводження, зневага, катування; невиконання своїх обов'язків як власника тварини, що спричинило фізичну шкоду для тварини, а також вчинення з метою залякування інших осіб; залишення на вулиці (викидання); спричинення мук, регулярні побої або каліцтво; вбивство або калічення прирученої тварини; зоофілія (вчинення з твариною дій сексуального характеру); дресирування або використання тварин у спортивних змаганнях у спосіб, що завдає значного болю, страждань або фізичних ушкоджень; продаж або придбання немічної, хворої, абортованої або старої тварини, для якої подальше життя пов'язане з постійним болем або стражданням; використання тварини для зйомок, вистав, реклами чи подібних заходів, якщо це пов'язано з болем, стражданням або шкодою для тварини; годування тварини їжею чи неїстівними предметами, що завдає значного болю, страждань або пошкоджень; використання пристрою, який суттєво обмежує поведінку тварини, зокрема рух тварини, або змушує тварину рухатися через прямий вплив електричного струму, що спричиняє значний біль, страждання чи фізичні ушкодження тварини.

У більшості європейських країн передбачений такий окремий захід кримінально-правового характеру, як конфіскація тварини, що зазнала жорстокого поводження, або відкликання ліцензії на утримання тварин з подальшою передачею її волонтерам-зоозахисникам, притулкам з оберненням штрафу, який накладається на винного, на користь притулків. Вважаємо такі заходи ефективними, прогресивними і такими, що заслуговують на увагу в контексті подальшого удосконалення законодавства України.